Det nuvarande kommunhuset är ett bra exempel på tegelarkitektur från sekelskiftet 1900. Det är uppfört i gult förbländertegel och har utsmyckningar i övedssandsten av kraftigt huggen sockel, kolonnetter, rundbågsfris och krenelering.

Ett för det tidiga 1900-talet typiskt gatuhus med rött tegel och frontespis. Huset ligger på Västergatan.

Tegelarkitekturen

Tegel är det helt dominerande byggnadsmaterialet i Sjöbo kring sekelskiftet 1900. Många nya impulser når Sjöbo vid den här tiden. Stadsplanen ritas och byggnaderna får ett modernare och mer stadsmässigt uttryck, likt många andra skånska järnvägsorter. Att Sjöbo genomgår en kraftig expansion märks förutom genom en befolkningsökning och många nya byggnader även genom en mer stadsmässig bebyggelse. Höjdpunkten kommer 1898 då Sjöbo blir municipalsamhälle.

Den äldsta bebyggelsen är koncentrerad till vägkorset vid Stora Torg, senare bebyggs Västergatan västerut. Samma sak gäller för Norregatan och dess parallellgata, Lilla Norregatan som expanderar norrut. Vid samma tid börjar Hotell- och Skolgatan bebyggas. Omkring 1920 förtätats Väster-, Norre- och Lilla Norregatan.

I början av 1900-talet förändras alltså arkitekturen i Sjöbo genom den nya bebyggelsen i rött tegel och det är framförallt det röda teglet som blir det dominerande byggnadsmaterialet. Byggnader av korsvirke och lersten finns visserligen kvar men mest i äldre bonings- och ekonomilängor. Ett mindre antal byggnader i centrum uppförs under perioden från 1870 till 1910 i lersten. De flesta av dessa byggs redan på 1870-talet men i uthus användes lersten in på 1900-talet. Lerstenen är förknippad med enklare byggnader, tegel var ett tåligare men också dyrare material som fördrogs av den som hade råd. Byggnader av lersten finns kvar på Skol-, Norre- och Lilla Norregatan. Trä är ett ovanligt byggmaterial i sekelskiftets Sjöbo. Visserligen byggs en affärsfastighet i trä men annars är det mestadels uthus som har regelstomme och locklistpanel.

Hus på hörnet av Norregatan och Skolgatan med tidstypiskt avfasat hörn och putsade lister, från sent 1800-tal.

På Västergatan ligger flera liknande röda tegelhus från tidigt 1900-tal, här tre på rad.

Tegelvilla från 1960-talet på Platågatan, med putsade fasadpartier.

Under 1890-talet, samtidigt som byggnationen tar fart, introduceras det maskinslagna tegel som produceras i tegelbrukens nya ringugnar. Nu är det möjligt att massproducera tegel på ett industriellt sätt. Därmed blir teglet billigare och allt fler har råd att använda det. När tegelpriset sjunker börjar man även mer allmänt bygga hus i flera våningar.

Arkitekturen påverkas då det maskinslagna teglet kan tillverkas i en mängd olika former. Fasader med formtegel och mönster blir vanliga även på småorter. Genom påkostade fasader manifesteras rikedom och dignitet vilket tidigare varit förbehållet slott och kyrkor. De mest påkostade husen får fasader av förbländertegel, ett jämt och hårt bränt tegel, exakt likt i färg och form och som sätts med tunn fog. I och med det nya seklet 1900 och nationalromantiken kommer dock en reaktion mot den här typen av arkitektur. Enligt motreaktionerna är det perfekta förbländarteglet livlöst och konstlat och det handslagna teglet återfår sin status och popularitet.

Fasadutformningen präglas under i stort sett hela 1800-talet av stor måttfullhet och dekorationer är ovanliga. Framträdande drag från tiden innan sekelskiftet är stora korspostfönster, granitsockel och friser längs tak eller mitt på fasaden. Den här typen av tegelarkitektur finns kvar in på 1920-talet.

Efter sekelskiftet finns även i Sjöbo exempel på en mer dekorativ tegelarkitektur. Exempel på denna är Gästgivaregården och Tingshuset som senare blir kommunshus. De har utsmyckningar i avvikande färg och material och är dekorerade med konsolfriser och tandade bårder på frontespiser. Ett par tvärställda gavelpartier förekommer, liksom tinnar, putsade omfattningar och takryttare.

Vid sekelskiftet 1900 gör även de putsade fasaderna entré. Därmed får byggnaderna en helt annan karaktär. Järnvägshotellet från 1890-talet är den första byggnaden i Sjöbo som byggs med putsade fasader. Det är dock inte förrän omkring 1920 som de putsade fasaderna blir dominerande. Under 1930-talet blir den röda tegelarkitekturen åter populär vilket är en tradition som fortsatt. Det röda teglet därmed har varit det dominerande bygg- och fasadmaterialet i Sjöbo ända in på 1990-talet. Majoriteten av både det skånska folkhemmets och miljonprogrammets enbostadshus har fasader i tegel. Både rött och gult är vanligt, men i Sjöbo dominerar det röda. Arkitekturen är avskalad och fasaderna har få detaljer i form av mönsterdekor. Dessa hus har få detaljer och många är utformade i avvikande material som till exempel puts och panel. Då detaljerna är utformade med stor kvalitet blir de dekorativa.

Karta över Sjöbo från omkring 1970 när området Backarna i sydväst exploateras. Industriområdet vid stationen är utbyggt och ett nytt industriområde i nordväst har etablerats.

Kommunreformer

Sjöbo har ingått i Södra Åsums socken sedan medeltiden. När den första kommunbildningen genomförs i Sverige 1862 bildas kommuner som i princip motsvarande de gamla socknarna. För att den ökade bebyggelsen i Sjöbo skulle vara möjlig att reglera blir Sjöbo municipalsamhälle 1898. Municipalsamhället Sjöbo ingår i den så kallade landskommunen Södra Åsum och utgör en egen administrativ enhet. Då befolkningen på många håll i Sverige minskar beslutas det på 1940-talet att kommunerna ska ha minst 2000 invånare. Det leder till att många kommuner slås ihop. För att lyckas etablera välfärdssamhället behövs en mer omfattande kommunal verksamhet. De små kommunerna får svårt att nå upp till de förväntade kraven och som lösning genomförs ett antal kommunreformer.

Storkommunreformen genomförs 1952 och då slås Sjöbo (Södra Åsums landskommun) ihop med Björka och Ilstorp. Den nya kommunen får namn efter Sjöbo där invånarantalet nästan fördubblats sedan första världskriget. Samma år blir Sjöbo köping vilket innebar att samhället får fullständig kommunal självständighet. Kommunerna på landsbygden fortsätter dock att tappa befolkning varför man beslutar att nya, ännu större kommuner ska bildas. Nuvarande Sjöbo kommun bildas 1974 genom sammaslagning med Blentarp (där Everlöv och Sövde ingick), Bjärsjöladugård (med Öved och Östra Kärrstorp), Vollsjö (med Fränninge och Brandstad) samt Östra Färs (med Lövestad, Tolånga Vanstad och Röddinge).

Byggandet av det moderna Sjöbo

I syfte att öka självförsörjningen inom jordbruket och motverka emigration och utflyttning från landsbygden införs statliga egnahemslån 1905. Så kallade egnahem uppförs dock inte bara som småbruk på landsbygden utan också i tätorter, ofta placerade utanför planlagda områden. Egnahemsbebyggelse förekommer i många olika former fram till 1948, då lånen upphör. Tanken är att även mindre bemedlade ska ha möjlighet att själv äga sin bostad och en bit mark. Husen är av den anledningen mycket enkla och till en början inte så stora. Standardiseringar och typritningar gör att husen får liknande utformning. Exempel på sådana bostadsområden finns i södra delen av Sjöbo vid Ban-, Villa- och Södergatan och i norr längs Åsumsgatan.

Under den här perioden och fram till tiden efter andra världskriget fördubblas nästan invånarantalet i Sjöbo. I hela Sverige råder en stor bostadsnöd och efterfrågan på bostäder med högre standard ökar. De bostäder som byggs räcker inte varför det görs försök att stimulera produktionen av flerbostadshus. Situationen förvärras av stigande hyror och som en reaktion bildas kooperativa organisationen HSB 1923. På 1930-talet kommer nya riktlinjer för bostadspolitiken då den socialdemokratiska regeringen tillträder. Bostadsbyggandet blir en viktig samhällsfråga för att skapa ett välfärdssamhälle. Med Stockholmsutställningen 1930 och funktionalismens genombrott blir ljusa luftiga bostäder i öppna kvarter sinnebilden för det moderna samhället.

Ett större samhällsansvar läggs på kommunerna då en ny byggnads- och planlagstiftning kommer 1947, som ger kommunerna ensamrätt att upprätta planer. Många kommuner startar egna allmännyttiga bostadsbolag. I Sjöbo är det först på 1940-talet som de första flerbostadshusen uppförs. I kvarteren norr om Nya Torg och längs Föreningsgatan är bostäderna utformade efter de nya idealen med öppna kvarter. Bostadsrättsföreningarna ägs och förvaltas av HSB. Ett mindre byggnadskomplex i ljus puts finns vid Kvarngatan. På 1950-talet avtar nybyggnationen av flerbostadshus. Ett tidstypiskt exempel utgör det röda tegelhuset vid Järnvägsgatan.

De första flerbostadshusen vid Nya torg tillkommer i slutet av 1940-talet och är uppförda i en park, helt enligt tidens anda.

Det är dock först genom riksdagsbeslutet om att det ska uppföras en miljon bostäder 1965-1975 som trångboddhet och låg bostadsstandard försvinner i Sverige. Genom det så kallade miljonprogrammet skulle den stora majoriteten av bostäderna byggas som flerbostadshus. Det blev dock bara omkring 1/3 av alla bostäder som uppförs under perioden som var storskaliga höghus. Omkring 1/3 uppförs som låga flerbostadshus med tre våningar och resterande som småhus, friliggande eller radhus. I Sjöbo finns en hel del exempel på låga flerbostadshus från 1960-talet, även från tiden strax före miljonprogrammet. De ligger vid Gamla och Nya Torg, i kvarteret Elefanten och vid Planteringsgatan. Husen bygger vidare på funktionalismens idéer om ljusa och luftiga bostäder samtidigt som produktionen hade effektiviserats. Gemensamma rekreationsytor skapas genom att anlägga hus i park. Malens park tillkommer redan i början av 1900-talet efter att lerbrytningen till tegeltillverkningen upphör.

Färsinga lärcentrum uppförs på 1970-talet och innebär en stor satsning för den nya storkommunen Sjöbo.

Småhusområdena präglas även de av gemensamma grönytor förläggs mellan husen. I Sjöbo används de befintliga naturområdena vid Backarna och Möllers Mosse som går ihop med Malens park och bäcken som löper diagonalt genom samhället. Småhusområdena består till stor del av typhus med rad- och kedjehus men en hel del är friliggande och många av dem är styckebyggda hus. Miljonprogramsområdena präglas av trafikseparering som syftar till att skilja bil- och gångtrafik åt. Vid bostäderna anläggs gång- och cykelvägar som leder till lekplatser och skolor. Planerandet av gatunätet förändras starkt från och med 1960-talet. Rutnätsplanen ersätts med ett mer oregelbundet gatusystem där trafiken leds via breda matargator till bostadsområdenas säckgator. Att bilen har fått stor betydelse märks genom att det byggs garage till alla hus och att parkering sker på den egna uppfarten.

Nästa byggboom i Sjöbo inträffar i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet. Det sker dels en utfyllnad av centrum och dels en expansion i framförallt nordöst. Även den småhusbebyggelse som tillkommer efter miljonprogrammet i den nordöstra delen av Sjöbo präglas av stora matargator - Sandåkravägen och Långdansvägen - och säckgator. Grönområdena i den här delen är färre och inte lika generöst tilltagna, det största är vid Linnégården. I sydöstra delarna finns Folkets Park och Orebacken och i Sjöbos närhet finns flera friluftsområden.

Då nya bostadsområden växer fram i ytterområdena förblir centrum sig ganska likt. Västergatan behåller i stort sett både sin karaktär med tegelarkitektur och sin funktion som huvudstråk och affärsgata. Även dess pampiga avslutning vid Gamla Torg, med gästgivaregård i fonden, förblir intakt. Tingshuset blir kommunhus 1968 och centrumfunktionen vid torget förstärks med bibliotek, bank och affärshus. Med allén som planterats under hösten 2012 mellan Järnvägsgatan och torget har gatan återfått något av sin forna status. Genom enkelriktning och stenläggning prioriteras gaturummet som affärsgata varmed gatan inte bara blir en genomfartsled. Alléer har tidigare även funnits på Norre- och Södergatan.

Infrastrukturen förändras

Järnvägen har varit den enskilt viktigaste komponenten i Sjöbos utveckling, utan järnvägen hade inte industrin utvecklats och därmed hade inte samhället etablerats till den centralort den är idag. Att bilen blir en tillgång för allt fler människor under 1900-talets mitt märks inte bara genom den utökade bostadsbebyggelsen. Infrastrukturen förändras genom att bilismen vinner mark till förmån för järnvägstransporterna. Persontrafiken Kävlinge–Örtofta–Sjöbo och den allmänna godstrafiken Örtofta–Sjöbo läggs ner redan 1954. De sista sockerbetstransporterna på sistnämnda sträcka går 1956. 1960-talets trafikpolitik favoriserar vägtrafik och i konkurrensen med den ständigt ökande privatbilismen får järnvägen svårt att hävda sig. 1970 upphör all persontrafik Malmö–Tomelilla och det mesta av godstrafiken. Järnvägen ligger kvar i hela sin längd som så kallad beredskapsbana fram till 1990 då Sjöbo kommun får klar-

tecken att riva upp rälsen i den egna kommunen. I Sjöbo har den gamla banan delvis bevarats som gång- och cykelväg.

Huvudvägarnas sträckning, Västergatan, Norregatan, Södergatan och Östergatan samt vägkorset vid gästgivaregården har anor sedan lång tid tillbaka. Att Västergatan har varit en betydelsefull infartsled från Malmö märks inte bara genom att det varit en viktig affärsgata, den har också präglats av bilismen. Längs gatan har det legat flera bilverkstäder, bensinstationer och här har Bil-Bengtssons haft sin försäljning. Även brandstationen har varit belägen här. Idag har en del av den blivit enkelriktad gångfartsgata. På 1980-talet förändras genomfarten då väg 13 dras söder om samhället. Planteringsgatan och industriområdet som växer fram i den nordvästra delen blir då den nya inkörsporten från väster.

Sträckan Tomelilla–Simrishamn har nyligen rustats upp och elektrifierats, så att man kan åka direkttåg Malmö-Simrishamn via Ystad. Planer på att återuppföra banan i dess ursprungliga sträckning finns. Vid anläggande av järnväg har man alltid försökt att dra banan så rakt som möjligt och att undvika häftiga stigningar. Det huvudsakligen plana landskapet där MSJ går fram har inte erbjudit några större svårigheter, endast öster om Dalby, i kanten av Romeleåsen, och där banan letar sig ner i och upp ur Fyledalen slingrar den sig märkbart för att i möjligaste mån undvika branta stigningar. Banan är i hela sin sträckning synlig i landskapet då banvallen ligger kvar, med och utan räls.

Bil-Bengtsson är en av de verksamheter som funnits vid Västergatan som haft anknytning till bilismen som präglar samhället från och med mitten av 1900-talet.

Från industrisamhälle till tjänstesamhälle

Under andra halvan av 1900-talet har utvecklingen i Sjöbo gått från att ha präglats av en handfull större verksamheter och industrier till att bli ett samhälle med fler småföretagare. Samtidigt har större industrier och verksamheter flyttats ut från området vid gamla järnvägsområdet till det nordvästra industriområdet som vuxit sig stort. Det finns en nyföretagaranda i bygden och kommunen växer som arbetsplats. Sjöbo kommun har ett rikt näringsliv med drygt 1600 små och medelstora företag. Av dessa är cirka 700 jordbruksföretag. Samtidigt är kommunen största arbetsgivaren med runt 1 200 anställda inom utbildning, äldre- och handikappsomsorg, kultur och fritid, miljö och byggnad, med mera. I samband med kommunreformerna på 1950- och 1970-talet växer kommunen och servicen byggs ut. Kommunen genomför omfattande byggnadsprojekt där stora komplex som Färsinga Lärcentrum och servicehusen i Björkbacken tillkommer. Skolor som Sandbäcksskolan och Emanuelskolan byggs ut och för äldrevården byggs Ängsgården.

Vändningen sker på 1970-talet då Sjöbo drabbas av flera nedläggningar. Den sista järnvägen läggs ner

för persontrafik, Sjöbo bruks gjuteri upphör, flera industrier försvinner och lantbruken i omgivningarna rationaliseras. På 1970-talet var företaget Eiser trikå det största i Sjöbo med omkring 200 personer sysselsatta. Företaget etableras i Sjöbo 1955 i kvarteret vid Industrigatan och bygger vidare på Sjöbos textila tradition som startade med Malena Perssons verksamheter i slutet av 1800-talet. I början av 1960-talet byggs en ny lokal vid Planteringsgatan där de varit fram till 2012 då det lilla som finns kvar av verksamheten flyttar till Malmö.

Ett av Sjöbos största företag idag är Nordvalls som flyttat sin verksamhet från centrum där det startade 1907. Idag ligger huvudkontoret vid Planteringsgatan och den senaste utbyggnaden har skett med en ny anläggning vid Sandåkravägen. Verksamheten har utvecklats från att ha omfattat tryckeri, samt pappers- och bokhandel till att bli allt mer specialiserad med bland annat självhäftande etiketter.

Sjöbo sydväst – delområde 1

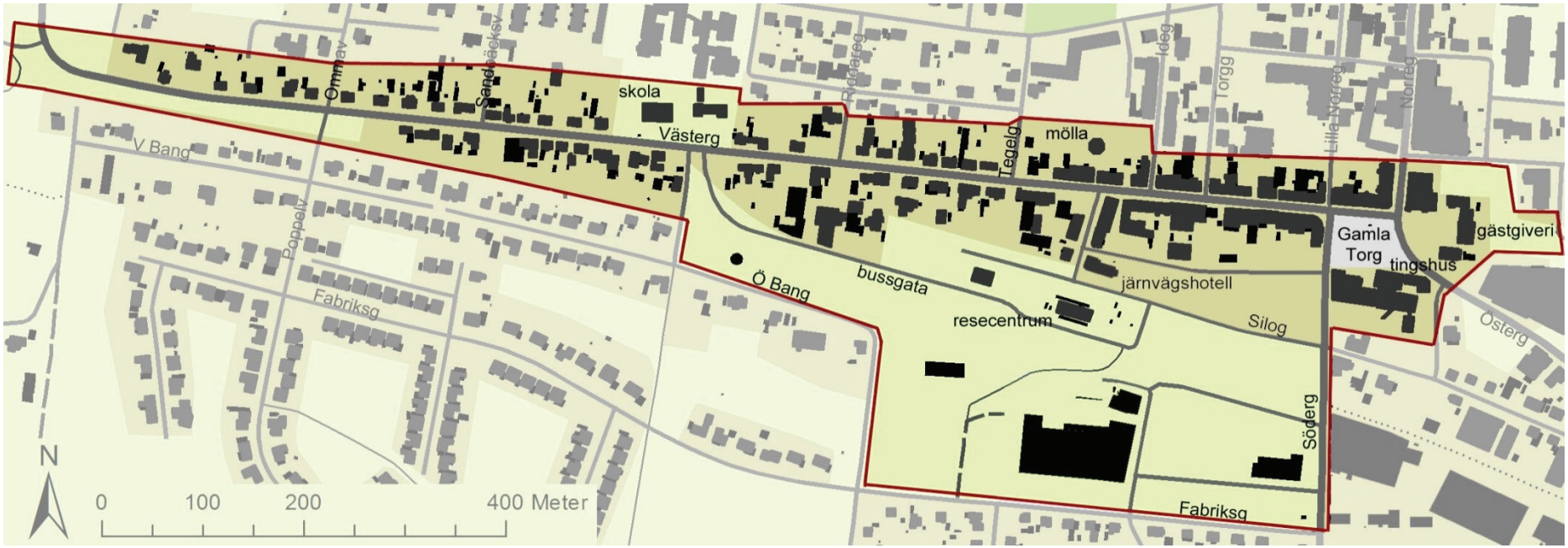
skola
Västerg
V Bang
Ommav
Sandbäcksv
Ringleg
Tegelg
mölla
Ideg
Torgg
Lilla Torgg
Norleg
Gamla Torg
tingshus
gästgiveri
Ö Bang
bussgata
järnvägshotell
resecentrum
Silog
Söderg
Österg
Fabriksg
Doppelv
N
0
100
200
400 Meter

Ett av de äldsta kvarvarande bostadshusen, från 1870-tal. Det har gjutna väggar av kalkbruk och bevarad fasad med stänkputs.

Hus från 1890-talet, ritat av Nils Lovén, i kvarteret Lars med butiker i bottenplan. Rik fasaddekor i puts är ovanligt bland affärshusen.

Gathus från tre skilda epoker och med olika uttryck, 1890-tal, 1910-tal och 1980-tal.

Västergatan med gamla järnvägs- och industriområdet

Centrum med Västergatan och gamla järnvägs- och industriområdet avgränsas av Gamla Torg, Söder-, Fabriks- och Spårgatan. Längs Västergatan som är Sjöbos infart finns småskalig bebyggelse blandat med verksamheter. Närmare torget tätnar bebyggelsen och gathusen dominerar gatubilden. Gatan avslutas med Gamla Torg där gästgiveriet och tingshuset ligger. Det gamla järnvägsområdet är idag ett glest bebyggt verksamhetsområde. I centrum finns det mesta av den service som Sjöbo erbjuder; skolor, torghandel, bibliotek, kommunhus, affärer, matställen, busstation, parkeringsplatser och bostäder.

Västergatan

Västergatan är en av de äldsta och mesta betydelsefylla vägarna i Sjöbo. Den har, tillsammans med Norre- och Östergatan varit bygator som haft samma raka sträckning sedan mitten av 1700-talet. Den har varit infartsväg västerifrån, från Malmö, sedan åtminstone 1600-talet då de skånska landsvägarna kartlades. Gamla Torg och Östergatan har lika lång kontinuitet. Det gamla tingshuset som är den äldsta bevarade byggnaden i Sjöbo ligger vid torget. Den befintliga tomtstrukturen med långsmala tomter längs Västergatan har funnits sedan 1800-talets mitt då marken skiftades.

Västergatans tvärgator och även Hotellgatan tillkommer då Sjöbo planläggs i slutet av 1800-talet. Den viktigaste av dem, Järnvägsgatan, tillkommer i samband med att järnvägen anläggs 1893. Den knyter samman och järnvägen med Sjöbos centrum. Tre av tvärgatorna som ligger söder om Västergatan och som gått över järnvägen har senare tagits bort. Flertalet tvärförbindelser åt norr kopplas samman med Planteringsgatan.

Västergatan har varit bebyggd längs hela sin sträckning sedan tidigt 1900-tal. Den östra delen av gatan och torget präglas av tät centrumbebyggelse medan den västra delen består av små och friliggande bostäder. Tomterna i den västra halvan är samtidigt större vilket gör att bebyggelsen är glesare här. Hela gatan består av hus som ligger nära gatan, även om en del byggnader lite längre bort från centrum är indragna några meter på tomten.

Den gamla gårdsbebyggelsen har sedan slutet av 1800-talet successivt rivits och ersatts med ny bebyggelse. Från den tiden då Sjöbo fortfarande var en bondby finns bara det gamla tingshuset och möllan kvar. Möllan byggs om till holländare på 1850-talet, flyttas till Sjöbo från Omma 1866 och får sin nuvarande plats omkring 1900. Vid den tiden finns också en valskvarn. Möllans vindkraft ersätts så småningom med motorer och drivs fram till 1968. Trots det har vingarna ändå bevarats (bild s 17).

Ett av affärshusen i den västra delen av gatan är uppfört helt i tegel med frontespis och enkel dekor med listverk.

Den gamla folkskolan som är en del av Sandbäcksskolan är en välbevarad byggnad från 1890-talet.

Bostadshus från 1902 med mönstermurning av betongtegel vilket bara finns på det här huset på Västergatan men det var vanligt vid den här tiden.

Det gamla tingshuset som är från 1740 ska vara uppfört i korsvirke likt den äldre gårdsbebyggelsen. Idag är tingshuset fasader helt putsade, liksom på de andra bevarade byggnaderna (bild s 16). Ett fåtal hus längs Västergatan är från 1870- och 1880-talet. Ett tjugotal hus är från 1800-talets sista decennium och lika många är från början av 1900-talet. De äldsta husen har drag av äldre gårdsbebyggelse genom att de består av långa längor med stomme av lersten eller tegel som putsats. En av de äldsta byggnaderna är ett hus som är uppfört med väggar som gjutits på plats med kalkbruk. Det var ett lokalt byggnadssätt och återfinns i andra delar av Skåne.

Det röda teglet är signifikant för bebyggelsen från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Det typiska huset i Sjöbo är en eller 1 ½-plans tegellänga med fogad naturstenssockel. De flesta av dem är väldigt enkla med mönstermurning på listverk, hörn och fönster- och dörrvalv. Många är försedda med frontespis och har symmetrisk placering av fönster och dörrar. Ytterdörren är ofta placerad nära ena gaveln. Vanliga fönstertyper under den här tiden är stora spröjsade tvålufts- och korspostfönster. Sadeltaken är relativt flacka och nätta med små takutsprång. Många av de äldre husen har haft taktäckning av eternit.

Större delen av bebyggelsen från den här tiden har förändrats genom tillbyggnader, fönsterbyte och fasadförändringar. Fönster har bytts mot perspektiv- eller tvärpostfönster och fasader har förändrats genom tilläggsisolering av rött tegel och vit kalksandsten, även kallad mexisten. Det är både byggnader med putsade och teglade fasader som blivit förändrade med nytt tegel. Även tak har bytts ut, oftast till plåtskivor med påföljd att taken har fått grövre dimensioner. En del hus, främst affärshusen närmast centrum och torget, har byggts på med takkupor. Många förändringar med takkupor och förstorade fönsteröppningar med skyltfönster har skett från om med mitten av 1900-talet.

Sjöbos första monumentala och mest påkostade byggnad är järnvägshotellet från 1894 vid Järnvägsgatan vid stationen (bild s 20). Hotellet uppförs av den inflytelserika Malena Persson. Det har två våningar och helt putsade fasader, en nymodighet på den tiden i Sjöbo. Första våningen är rusticerad och avslutas uppåt med en fris. Fönstren är försedda med gesimser och sadeltaket belagt med tegelpannor.

Tio år efter att järnvägshotellet uppförts tillkommer ny bebyggelsen vid Gamla Torg där arkitekturen blir mer storskalig och monumental än förut. Här finns de två viktigaste funktionerna, gästgiveriet som ligger i Västergatans fond och tingshuset som numera är kommunhus och ligger i Norregatans slut. Torget har förr fungerat som markandstorg och utformas efter att gästgiveriet och det nya tingshuset byggs. Gästgivaregården och den tillhörande stallbyggnaden uppförs 1899-1904 i karolinsk herrgårdsstil (bild s 25). Byggnaden ersatte ett äldre gästgiveri

Gästgivaregården stall är ovanligt påkostat för att var ett stall med volutformade gavlar, mönstermurning och stora spröjsade fönster.

Svenssons hörna är uppfört 1906 i liknande stil som och som pendang till tingshuset på andra sidan torget.

Gårdshusen är en stor del av bebyggelsen på Västergatan. Många gårdshus är välbevarade, trots ombygnader till bostad och garage.

från 1700-talet och stilen ska troligen härleda till äldre tider. Byggnaden är uppförd i gulrappat tegel med vit putsdekor av rusticerade lisener och gesimser. Entrén markeras med mittrisalit och det skiffertäckta säteritaket har fönster i form av oxögon. Verandan på baksidan är från 1950-talet. Stallets fasader är putsade och vita med röd tegeldekor på bland annat de volutformade gavlarna.

Tingshuset som uppförs 1903-1905 ritas av arkitekten August Lindvall från Malmö. Denne ritar också Södra Åsums nya kyrka under samma period. Fasaden mot torget är av gult tegel med bottenvåning av röd sandsten. Fasaden har en mittrisalit och entrén markeras med dubbelkolonner, sammanhållna av en tandad och krenelerad gesims i röd övedssandsten. I entrépartiets hörn finns Färs härads och Skånes vapen. Det valmade taket är täckt med tegelpannor. Sidornas socklar är av rött tegel och de övre våningarna är putsade och gulmålade. På den östra sidan är byggnaden sammanbyggd med en före detta affärs- och bostadsfastighet från 1870-talet. Byggnaden som idag tillhör kommunkansliet är om- och tillbyggd 1930 är putsad i ljusgult och har sadeltak klätt med taktegel.

På andra sidan torget tillkommer bara något år efter tingshuset både det stora hörnhuset vid Norregatan, även kallat Svenssons hörna, och mittfastigheten i kvarteret Nils. Då byggnaderna är tre våningar höga och rikt dekorerade ger de tyngd åt torgets norrsida. Mitthuset är en affärsfastighet med putsad gul fasad med frontespis. Hörnhuset är med sin storlek och rika dekor det enda i sitt slag i Sjöbo. Arkitekturen är anpassad till tingshuset med rödfärgad rusticerad betongsockel, gult förbländertegel, rundbågsfriser och välvda fönster. Mönster i rödbrunt tegel på valv och lister är också unikt i Sjöbo.

Till de flesta fastigheter hör ett eller flera gårdshus. Många har varit uthus som gjorts om till bostäder eller garage. Västergatan präglas dock främst av att det funnits många hantverkare och småindustrier.

Många kvarter är djupa och har haft utrymmeskrävande verksamheter vilket ger varierade och tåliga miljöer.

Hus från 1930-talet med gavel utåt gatan som är ritat av Nils Lovén och sammanbyggt med ett äldre hus med stomme av lersten.

Tegel, korsvirke, lunettfönster och skalkning har betraktats som traditionellt skånskt. Ritat av Lovén 1931, intill står flerbostadshus från omkring 1975 respektive 1945.

Den gamla Gulfmacken från 1957 i tidstypisk design med detaljer av mosaik, liksom Bil-Bengtssons verkstad. Macken är en av fyra som har funnits inom området.

Där det funnits någon typ av affärsverksamhet finns det ofta flera sekundärbyggnader för verksstäder, lager, tillverkningsindustri och kontor. De ligger indragna på tomten, i vinkel till huvudbyggnaden och är underordnade denna. Inne i kvarteren minskar skalan och det blir en mer privat karaktär. I kvarteren Arbetet och Humlan finns exempel på större gårdshus uppförda i rött tegel. I det förra har det funnits charkfabrik.

Efter 1910-talet avtar byggandet vid Västergatan och det tillkommer bara ett tjugotal hus fram till 1900-talets mitt. En del är tillbyggnader, andra ersätter äldre hus varför det inte sker någon större förtätning. Enfamiljsvillorna från de tre första decennierna i den här perioden är större än de äldre, de är i ett och ett halvt plan och har hög sockel. De har antingen en mer lekfull arkitektur med vinkel, fronton, brutet tak och varierad fönstersättning eller en mer strikt 1920-talsklassicism med hörnkedjor och symmetrisk fönsterplacering. De flesta av dessa hus är och har varit putsade. Huset på Västergatan 20 följer dock traditonen i Sjöbo och är i rött tegel. Det har ett typisk skånskt tak med skalkning, inget takutsprång i gaveln och dessutom en takkupa i korsvirke. Det här huset och några andra från samma tidsperiod på gatan är ritat av stadsarkitekt Nils Lovén.

Under 1900-talets första hälft blir sekundärbyggnaderna på fastigheterna allt mer storskaliga. Det har till stor del att göra med bilismen som gör sitt intåg i samhället. Längs Västergatan byggs bensinstationer, verkstäder, garage, bilhallar, snabbmatställen och parkeringsplatser. 1934 byggs den första bensinstationen på Vätergatan 19 som några år senare följs av det som på senare år varit Shell, tvärs över gatan. Tjugo år senare byggs bensinstationen som en gång var Gulf. I Södergatas början låg också en gång en fjärde bensinstation, en Uno-X.

Bilfirman Bil-Bengtssons gamla lokaler på Västergatan 39 finns fortfarande kvar, bland annat med verkstad från 1938 med mosaikfasad samt bilhall och kontor från 1960-talet (bild s 37). Det har även funnits en bilfirma längre österut på gatan, på nummer 23 där det nu finns cykelhandel. I cykellokalerna som ursprungligen är från 1920-talet fanns ursprungligen snickeri. Garage och verkstäder har det funnits på ytterligare tre ställen. Bland dessa är Holms garage för omnibussar med gaveln ut mot Sandbäcksvägen, också det från 1920-talet. Även gatukök och parkeringsplatser längs gatan kan kopplas till den betydelse som Västergatan haft som infart.

På 1930-talet byggs det första flerbostadshuset sedan tidigt 1900-tal och en trend blir att stora komplex ersätter mindre gathus. Därefter byggs det ytterligare ett par flerbostadshus varje decennium. De flesta är i tre våningar och högre än resten av bebyggelsen längs gatan. De har fasader i rött eller gult tegel. Ett vanligt inslag är att vissa partier är klädda med sten, som flerbostadshuset vid Järnvägsgatan som är från 1958.

Hus från 1890-tal, ombyggt på 1950-talet och flerbostadshus från 1953.

Flerbostadshus från 1958 vid Järnvägsgatan i rött tegel, carraramarmor och tidstypiska järnräcken. Vid korsningen ligger det ytterligare två liknande byggnader.

Flerbostadshus vid Gamla Torg ritat av John Barton 1961. Huset har bevarad indragen entré och fönsterparti, balkonger har glasats in och lågdelen förändrats med plåtklädsel.

Även de två byggnaderna på vardera sidan om Gamla Torg som är ritade av Sjöbos dåvarande stadsarkitekt John Barton 1961 och uppförda med fasader i gult tegel och carraramarmor. Bankhuset med adress Norregatan har hela fasaden mot torget täckt av marmor vilket ger ett exklusivt intryck och passar med det intilliggande gästgiveriet. På huset tvärs över torget har balkonger glasats in och fasaden på den rundade lågdelen har förändrats men entrén på långsidan är bevarad med marmor och bearbetade fanérdörrar.

På 1970-talet tilltar rivningen av en del äldre hus och fastigheter och sedan dess har ett tiotal fastigheter på Västergatan rivits. All äldre bebyggelse längs Hotell- och Silogatan, det vill säga halva kvarteret Arbetet och nästan hela kvarteret Viljan där det legat en del industrier, är rivna. Bebyggelsen kring möllan med bland annat transformatorstation, järnvägsstationen och godsmagasinet samt småskolan och banvaktarstugan vid Sandbäcksskolan har försvunnit sedan 1970-talet. Vid möllan och i kvarteret Arbetet har den äldre bebyggelsen ersatts med flerbostadshus i rött tegel, men i övrigt är tomterna obebyggda.

De två största komplexen som tillkommit på senare år är tillbyggnaderna av Sandbäcksskolan och tingshuset som numera är kommunhus. Intill den gamla folkskolan byggs en husmodersskola 1962 och senare har ytterligare två byggnader byggts på skolan. Efter kommunsammanslagningen 1974 utökas kommunhuset med det intilliggande 1930-talshuset. Förbindelsen mellan husen är indragen och plåtklädd. På tingshusets västra sida har den kommunala förvaltningen vuxit genom tillbyggnader i flera etapper ända fram till 1990-talet. I den bortre delen längst i väster finns bibliotek. Genom det gula teglet och även form- och volymmässigt har tillbyggnaderna anpassats till det gamla tingshuset. Byggnaderna har dragits in med en liten plantering framför. I den står ett uppvuxet träd som kan ha tillhört i en äldre trädgård.

Bankhuset intill gästgivaregården är samtida med huset ovan och ritat av samme arkitekt. Sidorna har fasader av gult tegel och framsidan är helt täckt med carraramarmor vilket ger ett exklusivt intryck. Torget är funktionsuppdelat med planteringaar, fontän och parkering.

Kommunhusets anpassning till det gamla tingshuset består i att den är underordnad den gamla tingshusbyggnaden och har gult tegel.

Den gamla gummifabriken från 1970 revs sommaren 2013. I det gamla industriområdet finns idag bara ett stort komplex, en nyligen uppförd matvaruaffär.

I början av 1900-talet är den östra delen av Västergatan, från Tegelgatan och österut, planterad med en almallé. Även Järnvägsgatan och en del av Södergatan, mellan torget och Silogatan, kantas av alléer. För övrigt finns det endast större planteringar vid stationen som omges av en park och gästgiveriets trädgård som träcker sig ända upp till Trädgårdsgatan. Större delen av gästgiveriets trädgård finns kvar idag och av det som fanns vid stationen finns möjligen något träd. Alléerna längs gatorna är borttagna men på Söder- och Västergatan har alléer nyligen återplanterats. Även delar av Silogatan och busstorget kantas av träd. De träd som står längs järnvägshotellet är hamlade. På Västergatan har planteringen gjorts under hösten 2012 fram till korsningen Järnvägsgatan. Samtidigt har sträckan lagts om med smågatsten och blivit gångfartsgata.

Offentliga planteringar finns också på Gamla Torg och platsen framför gästgivaregården. Både torget och platsen har gestaltats och funktionsuppdelats med häckar och träd. I övrigt återfinns höga uppväxta träd i de privata tomternas inre delar, främst i kvarteret Glädjen och kring Sandbäcksskolan. Skolan och även en del av de hus som är något indragna från gatulinjen har också en avskiljande klippt häck. Det gäller främst den västra delen av Västergatan där bebyggelsen inte är så tät som i den östra delen, närmast torget.

Järnvägsområdet

När Sjöbo får sin första järnvägsförbindelse 1893 förläggs järnvägen till samhällets södra del och spåret västerut följer Västergatan och dess förlängning västerut mot Malmö. En bit österut gör banan en stor sväng över Oran för att vika av söderut mot Simrishamn. Spåret som går till Kävlinge och som anläggs 1906 viker av norrut och korsar Västergatan vid Sandbäcksskolan. Förutom bangård byggs bland annat stationshus och lokstall.

Intill bangården etableras ett industriområde som aldrig blir helt utbyggt, nya anläggningar tillkommer samtidigt som äldre rivs. Sjöbo Bränneri är den första industrin som anläggs här på 1890-talet och har eget stickspår. Fabriken har också en liten vägförbindelse till Södergatan. Fabriksgatan är dock den första gatan som planläggs i enlighet med stadsplanen i slutet av 1800-talet.

På 1960-talet när området är som mest utbyggt rivs bränneriet. Järnvägsspåret norrut mot Kävlinge är sedan några år tillbaka nedlagt. Vid den här tiden finns två silobyggnader som gett namn åt Silogatan. Bland fabrikslokalerna i området finns också en såg. Trelleborgs gummifabrik som anläggs 1970 är det största komplexet i området. Samtidigt etableras allt fler industrier norr om Planteringsgatan och i konkurrensen med vägtransporterna får järnvägen problem med lönsamheten. 1970 är också det år som persontrafiken på banan mellan Malmö och Tomelilla upphör. Spåret finns dock kvar i beredskap i

Ett av Västergatans karakteristiska röda tegelhus som ligger utmed gatulinjen. Det högväxta trädet ger lummighet och variation.

ytterligare tjugo år. Delar av den är gång- och cykelväg idag och i området följer Bussgatan spårens gamla sträckning.

Idag har ett resecentrum ersatt den gamla stationen och busstorget järnvägsförbindelserna (bild s 23). Av de gamla verksamheterna finns idag inget kvar. I ena hörnet har nyligen en matvarubutik öppnats. Gatunamn som Fabriks- Silo- och Bangatan minner om det gamla stations- och industriområdet. I området saknas genomfartstrafik vilket är ett resultat av den barriär järnvägen utgjort.

I områdets sydvästra hörn, där bränneriet legat finns en plantering sedan början av 1900-talet. Fabriksgatan kantas mot industriområdet av en trädrad.

Kulturhistoriska värden – Västergatan med gamla järnvägs- och industriområdet

Västergatan har ett kulturhistoriskt värde då den har en lång kontinuitet som infartsväg västerifrån. Gatan var redan kring sekelskiftet 1900 bebyggd i hela dess längd vilket visar på dess strategiska läge. Byggnader som visar på att det bedrivits handel, tillverkning och service är centrala för förståelsen av gatans betydelse.

Gamla Torg har troligtvis en lika lång kontinuitet som Västergatan. De funktioner som funnits här med marknad, tingsställe och gästgivaregård har ett samhälls- och socialhistoriskt värde. Monumentala byggnader som gästgivaregård, stall, tingshus, kommunhus, banker och privata affärs- och bostadshus visar tillsammans med gestaltningen av torgmiljön att det är ett betydelsefullt centrum. Byggnaderna varav de flesta tillkommit i början av 1900-talet karakteriseras av gult tegel eller gul puts och påkostad arkitektur.

Järnvägen som spelat en stor roll för utvecklingen av Sjöbo finns inte längre. Platsen som kommunikationscentrum lever dock vidare genom busstorget. Även om många industrier försvunnit och lagts ner finns själva industriområdet kvar. Andra spår är Järnvägsgatan, Silogatan, banvallen och den nuvarande Bussgatan som löper intill det gamla spåret. Kommunikationer, nuvarande vägsträckningar och gatunamn bör bevaras liksom industriområdets storskaliga ganska öppna strukturer.

Det röda teglet är kännetecknande för bostads- och affärshus längs Västergatan från 1890 och framåt. Även många komplementbyggnader är i tegel. De flesta hus är väldigt enkla i sitt uttryck med få detaljer och nära gatuliv vilket ger ett enhetligt intryck. Fastän många hus har förändrats främst genom förändringar av fönster har husen kvar de karakteristiska röda tegelfasaderna.

Bostäder blandat med verksamhetslokaler visar på den småföretagaranda som präglar hela Sjöbo. Öppna gårdsmiljöer med komplementbyggnader ger ett varierat och levande uttryck vilket ger ett stort miljöskapande värde.

Västergatan som betydelse som infarts- och servicegata har under 1900-talet lett till att det funnits gott om bilverkstäder, garage, bensinstationer, parkeringar och matställen. Bilismens miljöer visar på den framtidstro som präglat orten och verkstäder och stationer som är från 1930- och 1950-talen bör sålunda bevaras.

Det här huset på Solgatan är ett av få i området som ligger indraget på tomten med trädgård på framsidan.

Villorna söder om gamla stationsområdet

Söder om det gamla stationsområdet finns en tydligt avgränsad enklav som begränsas av Fabriksgatan, Terrassgatan, Solvallavägen och Södergatan. Området består av enbostadshus från 1910-talet och fram till 1960-talet. På sydsidan ligger det stora kvarterat Björkbacken med tre storskaliga men låga byggnader med servicefunktioner som omges av grönska.

Den här delen av Sjöbo planläggs redan då Sjöbos första stadsplan antas 1898. Tanken är att skapa en bebyggelse med stadsmässiga kvarter kring ett bantorg. Tjugo år senare ändras planen något genom major Nilssons nya plan som leder till en mer organiskt formad stadsdel där ett par svagt böjda gator följer topografin. Marken mellan Platågatan och Solvallavägen utgörs av en enda stor plantering.

I hörnet av Platå- och Södergatan ligger det här huset från tidigt 1900-tal. Det har en representativ prägel med valmat tak, pelarveranda och med en stor och högt belägen tomt.

Kvarteret Torsken vid Fabriksgatan bebyggdes först. Ett litet hus i vinkel var en vanlig typ i början av 1900-talet.

Hus på Fabriksgatan i typisk 1920-talsklassicism med frontespis, takfris och putsrustik i dörromfattning.

Omkring 1920 är tomter avstyckade och två hus byggda i kvarteret Torsken. Ytterligare ett hus vid korsningen av Söder- och Platågatan är också byggt. Området får i 1920-talsplanen den form det har idag även om det tar många år innan det är helt utbyggt. På 1940-talet har hälften av de drygt åttio tomterna bebyggts. Utvidgningen sker från den nordvästra delen.

En av de äldsta fastigheterna är en stor putsad villa med valmat tak vid Platågatans början. Därefter avstyckas och bebyggs kvarteret Torsken i andra änden av området. Sedan fylls tomterna utmed Fabriks-, Villa- Skog- och Solgatan på. Längs Villagatan västra del och delar av Skogsgatan ligger byggnaderna i gatuliv. Det är ett resultat av stadsplanen som förordade att Torsken och Hajen skulle bebyggas på ett ”slutet eller halvöppet sätt”. I de yngre kvarteren förordades i stället ett öppet byggnadssätt varmed flertalet byggnader är indragna från gatan.

De flesta byggnader från tiden fram till 1940-talet utgörs av friliggande enbostadshus med putsade fasader. Villagatans villa är uppförd i jugendstil med naturens organiska, mjuka former som utgångspunkt. Villan som hustyp är inspirerad av herrgården med samlad rektangulär planform kompletterad med frontespis, veranda och loggia. Valmat, brutet mansardtak av enkupigt tegel, putsade fasader, småspröjsade fönster och putsad stensockel är tidstypiska detaljer. En handfull hus som också hör till de äldsta utgörs av smala och små hus, ofta ursprungligen byggda i vinkel. De är också putsade med dekor och många har blivit förändrade genom tillbyggnader.

Övriga hus som är uppförda fram till 1940-talet av präglas av 1920-talsklassicism eller har egnahemskaraktär. De har en nästan kvadratisk plan och putsade fasader med dekor av hörnkedjor, gesims och omfattningar kring ytterdörrar. Fönstren är symmetriskt placerade, spröjsade tvåluftsfönster och senare blir det vanligt med mer varierad fönsterindelning och stora treluftsfönster. Taken är branta med litet eller inget taksprång och täckta med tegelpannor och ibland finns små kupor. Uthusen ligger i vinkel och är indragna på tomten. En del hus har blivit förändrade genom tillbyggder och ny fasadbeklädnad men huvudbyggnadernas grundform är bevarade. Det är bara två hus som blivit förlängda.

I dessa kvarter finns det stora höjdskillander varför en del tomter är avgränsade utmed gatan av stensatta terrasseringar. Det slutna eller halvöppna byggnadssättet fullföljs genom att husen oftast har en avgränsning utmed gatan i form av ett nät- eller trästaket med betongpollare. Enkla järngrindar till sidoentréer är vanliga. På en del ställen ligger husen tätt och garagen ligger så nära gatan att det inte har behövts någon avgränsning. De flesta hus ligger nära gatuliv men då gatorna är breda präglas gaturummet trots det av öppenhet. Stora delar av grönskan och större träd finns längre in i kvarteren.

Hus vid Villagatan i kvarteret Torsken där husen förlades i ett slutet byggnadssätt. De har nästan kvadratisk plan, putsade fasader och varierad fönsterindelning.

Vid Skogsgatan har husen placerats ända ut i gatuliv. Höga socklar, branta sadeltak och enhetliga murar och järnstaket förstärker stadsmässigheten varmed slutenheten förstärks.

I området finns fyra tvåplanshus med mer än en lägenhet, här är det äldsta.

Omkring 1950 tillkommer ytterligare omkring 25 hus i huvudsakligen kvarteret Valen utmed Söder- och Villagatan samt i Platågatans västra del. Hus från omkring slutet av 1940-talet och början av 1950-talet är snarlika de äldre villorna med den skillnaden att fasader av tegel återigen blir vanligt. En och en halvplans tegelvillor med kompakt volym, brant takfall och liten takfot är vanliga. På 1950-talet sker en brytning med det gamla och funktionalismen gör entré. Stilen blir dock mer folklig, lite mjukare med ibland mer traditionellt med kraftigare takfot och synliga taktassar. Fasaderna kan utformas med asymmetrisk fönstersättning och entréplacering men ger trots det ett lugnt och enkelt intryck. Fasaderna saknar oftast dekorativa detaljer. Det mest förekommande fönstret har en eller två lufter utan vare sig spröjs eller murat fönstervalv. Ytterdörrarna har en liten glasning och är oftast fernissade eller träimiterande.

Vid den här tiden experimenterar arkitekterna med nya sätt att forma huskroppar och sätta samman volymer, många byggs med förskjutna huskroppar och förses med flacka sadeltak. Enplansvillorna har full källare med biutrymmen. Fasaderna är av tegel, med inslag av spritputs. Fönstersättningen speglar rumsfunktionen. De är en- eller tvåluftsfönster med asymmetrisk indelning. Större perspektivfönster har ofta liggande proportioner. Dekorativa detaljer i form av burspråk och smidesräckan och franska fönster är modernt. Det röda teglet kombineras ofta med vita snickerier.

I området finns fyra större hus som är uppförda i två plan och med mer än en bostad. Samtliga är mer eller mindre förändrade, främst genom tilläggsisolering men fönsterindelningen med två lufter finns kvar.

Den del som styckas och bebyggs sist är kvarteren Grodan och Granlunden vid Platågatan som ansluts Södergatan. De nio husen här är byggda mellan 1966 och 1971. Under 1960-talet står produktionstekniken i fokus för husbyggandet. Villans funktioner återspeglas inte längre i det yttre uttrycket. Utsmyckningar förkommer ytterst sällan, det är en rationell arkitektur där fasadbeklädnad och färg står för variationen.

Husen i de sist bebyggda kvarteren är enplanshus och en del är uppförda i souterräng. Rött och gult tegel förekommer, ofta med vit kalksandsten på långsidor eller vid entrén. Sadeltaken är flacka och har betongpannor. Fönstren blir allt enklare och allt mer kvadratiska och på 70-talet blir det vanligt att de täckmålas i mörk färg liksom räcken och andra detaljer av trä. Ytterdörrar av spårad teak och långsmala glasningar eller helt sidoljus är kännetecken för den här tiden. Garagen är liksom på 50-talshusen sammanbyggda med bostadshusen och i samma stil.

På Villagatan har ett hus anpassats till de andra genom sin storlek och placeringen i liv med gatan. Tegel, taklutning och fönstersättning tyder på att det byggts omkring 1950.

Ett hus från 1960-talet i den östra delen av Platågatan som tillkommit sist i området.

Huset på Platågatan skiljer sig från mängden genom platt tak, svarta fönster och asymmetrisk och utbredd plan. Robinian är med sitt skira bladverk ett tidstypiskt trädval.

Trädgårdarna under 1950- till 1970-talen är ganska öppna med låga terrasseringar av kalksten och öppna förträdgårdar. Enstaka låga blommande gårdsträd men också växter som är gröna året om, så som tuja och rododendron, är vanliga under den här tiden.

Ett hus som totalt bryter stilen i kvarteret är ett lågt och oregelbundet hus med platt tak på Platågatan. Fasaderna är vitmålade och alla detaljer som pelare och fönster är svarta. Fönstren är satta i band längs taklisten och varierar i storlek och form. Trots den öppna stensatta förgården ger det ett slutet intryck. Husen och förgårdens tidstypiska tallar var troligen tänkta att harmoniera med den stora planteringen på baksidan. Sedan Björkvägen tillkommit har den här gatan blivit bakgårdsgata och villorna istället fått en mer öppen baksida.

Ett par hus har tillkommit efter 1970-talet. Ett av dem ligger i hörnet av Villa- och Skogsgatan. Det är anpassat till de äldre husen genom att det är putsat och avfärgat i ljus färg samt ligger i gatulinje. För övrigt bildar det här området en tydlig kontrast mot den äldre stadsdelen kring Västergatan då detta är ett renodlat bostadsområde med endast ett fåtal verksamheter. Sekundärbyggnaderna består oftast av ett garage som är sammanbyggt, trädgårdarna är stora och öppna och exploateringsgranden betydligt lägre. Många tomter är stora och uppvuxna och utsparade grönområden i omgivningen bidrar också till lummigheten. Den enda allén skärmar av Fabriksgatan från det angränsande industriområdet i norr med en rad av uppvuxna träd. Hela området ligger i en relativt kraftig norrlutning varför det finns platser med viss utsikt. Den kuperade terrängen kortar siktlinjer och ger en intim karaktär, trots att vissa gator är breda.

Enligt planförslaget från 1966 fanns det planer på att bygga småhus även i kvarteret där Björkbacken ligger. Angöringen var tänkt att ske via Solvägen. Björkvägen kom till först i början på 1980-talet när Björkbacken byggdes. Björkbackens byggnadskomplex som rymmer räddningstjänst, vårdcentral och äldreboende är lågt och har gula tegelfasader.

Hus vid Villagatan som ligger indraget på tomten och som blivit tillbyggt åt gatan.

Kulturhistoriska värden – villorna söder om gamla stationsområdet

Planen från 1910-talet med trädgårdsidealet visar hur Sjöbo en gång planerades. Gatorna är breda men ges en intim karaktär då de lättas upp av ett par mjukt svängda gator som samspelar med terrängen. Att alla skulle få möjlighet till ett eget litet hus med trädgård visar på tidiga sociala reformer som ger området ett socialhistoriskt värde.

Hus i gatulinje på vissa gatusträckningar definierar gaturummet. Det ger, tillsammans med dess arkitektoniska uttryck i ett och ett halvt plan med branta tak, putsfasad med dekor och staket och ger den stadsmässighet som planen från 1910-talet syftade till.

Även husen från 1950-talet och framåt är anpassade till 1910-talets plan då vissa kvarter enligt planen skulle vara mer öppna. De är, liksom en del äldre hus, något indragna på tomten men har öppna förgårdar med låga terrasseringar eller staket. Husen är uppförda i tegel och har detaljer som fönster i olika storlekar, burspråk och fina entréer i teak och sidoljus. Garagen är sammanbyggda med bostadshusen och utförda i samma arkitektur. Generellt har dessa hus platta eller flacka sadeltak.

Hela området präglas av småskalighet genom att husen är friliggande och oftast inte mer än i 1 ½ plan. Till de flesta hus hör en komplementbyggnad i form av uthus och garage.

Material och formspråk varierar vilket visar på att området växt fram under flera decennier. Material som puts och tegel och även former som sadeltak har använts under en lång tid vilket göra att det finns gemensamma nämnare mellan hus av olika åldrar. De flesta hus har bevarade detaljer som är tidstypiska och bör värnas.

Omkringliggande grönområden, allé på Fabriksgatan och enstaka träd i trädgårdar ger området dess lummighet. Att tomterna är relativt stora med ganska små hus lämnar mycket grönska som ger karaktär. Slutna trädgårdar med staket med betongpollare bör bevaras liksom de mer öppna från 1950-talet och framåt. Nivåskillnader tas upp av stensatta terrasseringar med tidstypiska material som kalksten och annan natursten.

Exploateringsgraden är viktig för karaktären, varför förtätningar, avstyckningar och nedtagande av stora träd bör undvikas.

Solvallagården som är en gård från tidigt 1900-tal ligger omgiven av en stor park vid Solvallavägen.

Backarna

Det sydvästra bostadsområdet i Sjöbo ligger på Backarna med utsikt över det öppna landskapet och Romeleåsen. Stora delar av bostadsområdet består av naturmarker som sparats ut i landskapet. Den norra delen längs Bangatan bebyggs under 1900-talets första hälft med enbostadshus. Den större delen i söder består av friliggande enbostadshus och kedjehus från slutet av 1960-talet och 1970-talet.

Den första kända bebyggelsen i det här området utgjordes av två gårdar som gick under beteckningen Sjöbohus. De äldsta bevarade strukturerna är från tiden efter skiftet 1865. Genom ägofördelningar och avstyckningar skapas nya gårdar och rätvinkliga vägar som ännu är synliga. I början av 1900-talet ligger det några små hus längs den nuvarande Östra Bangatan och i väster och söder nedanför backarna finns ett tiotal gårdar. Gårdarna förbinds av i huvud-

Vid Östra Bangatan ligger två hus i rött tegel som från början varit vända mot järnvägen, därför är de idag djupt indragna på tomten.

Egnahem med enhetlig karaktär med putsad fasad, källare, gavelentré, spröjsade fönster. Staket med betongpollare och nät var väldigt vanligt.

Bostadshuset på gården i slutet av Västra Bangatan ansluter till gårdsbebyggelsen i utkanten av byn samtidigt som bostadshuset har många likheter med andra hus på gatan.

sak fyra vägar i nordsydlig riktning från Västergatan. De motsvaras idag till vissa delar av Ringvägen, Bok- och Buskvägen samt gångstråket genom Björkhagen och Terrassgatan. Vid Backarna sneddar vägarna ner och går vidare till gårdar som ligger söder om nuvarande väg 13.

I början av 1900-talet består den största delen av marken av åkrar men mellan nuvarande Platå- och Solvallavägen finns en stor plantering. En mindre plantering finns mellan två gårdar i nordväst vid den nuvarande hästgården. Även flera av gårdarna har trädplanteringar i sina stora trädgårdar. Den största är Solvalla gård där ett gångsystem och träd anläggs efter att huvudbyggnaden uppförs i början av 1910-talet. Parken där det idag finns en hälsostig är hundra år gammal. Gårdens huvudbyggnad med putsade fasader och halvvalmat tak byggs av den dåvarande kronofogden och ägs senare av familjen Nordvall. Bygdegårdsföreningen köper gården 1955. Strukturen med små gårdar nedanför Backarna vid nuvarande Solvalla- och Busvägen har funnits sedan tidigt 1900-tal. En del gårdar finns kvar, vissa är förfallna och andra är ombyggda.

Längs östra Bangatan ligger fem hus som är bevarade från 1900-talets början. Det är dels två små enbostadshus i rött tegel med uthus, de är orienterade mot järnvägsspåret och ligger indragna på tomten. De andra tre husen ligger på den södra sidan av gatan. Ett av dem är putsat och de andra har fasader i tegel. Det ena där det sedan 1960-talet finns en verksamhetslokal har rött tegel och delvis förändrade gavlar. Det tredje huset har någon gång kring mitten av 1900-talet fått tilläggsisolering i rött och vitt tegel och uthuset har byggts till.

Längs Östra och Västra Bangatan byggs nära ett tjugotal nya enfamiljshus mellan 1920 och 1960. De flesta är så kallade egnahemsvillor med en nästan kvadratisk planform, källare, putsad fasad, gesims och brant tak med tegelpannor och nätt takfot. Fönster med spröjs och två eller tre lufter är vanliga. Entrén är ofta på gaveln. Avsaknad av utskjutande tak i gavelröstet och ett mer sluttande tak närmast takfoten, skalkning, är typisk skånskt byggnadssätt. En hustyp som förekommer är också det smalare huset uppfört i vinkel och den lite längre längan med entré mitt på långsidan utmed gatan.

Typiskt för de husen som är uppförda före 1900-talets mitt är att de har lummiga trädgårdar. Trädgårdarna omges av häckar och staket av galvat nät med betongpollare och trägrindar. Få ytor är hårdgjorda och singel var ett vanligt material på uppfarterna.

Omkring mitten av 1900-talet och fram till början av 1970-talet tillkommer några hus på den södra sidan av Västra och Östra Bangatan. De har fasader i tegel och vissa har en mer varierad planform med souterräng eller källare. Det beror delvis på att den södra sidan av Västra Bangatan ligger på en höjd. Från och med den här perioden byggs garagen samtidigt som bostadshusen och oftast intill den ena

Kedjehus i ett plan på Fabriksgatan. Dessa hus är bland de äldsta bland typhusen i området och också ett av de få som inte har fasader av tegel.

Husen på Anemongatan är från 1968 och har karaktär av kedjehus. De är dock inte sammanbyggda, det finns en passage mellan hus och garage.

Längs södra sidan av Videvägen finns atriumhus med låglutande och nätta tak. Entréerna på den här typen är markerade genom indragning, panel och ljusinsläpp vid dörr.

gaveln. Husen har huvudentréer i spårad teak med sidoljus av pressat glas, trappor med järnräcken och ibland en enklare grovingång. Det blir vanligt med öppna förgårdar som avgränsas med låga terrasseringar.

Större delen av bebyggelsen i området tillkommer efter en plan från 1966. Då anläggs Fabriksgatan som en parallellgata till Bangatan och Poppelgatan läggs diagonalt längs backens krön. Till Poppelgatan ansluts tio säckgator eller gränder och gång- och cykelvägar som genomkorsar området. På så sätt trafikseparerasområdet enligt tidens norm. Det är också typiskt för den här tiden att lekplatser och bollplaner finns på de generöst tilltagna hagarna mellan gatorna. Även äldre gator delas av och kapas varigenom området blir mer trafiksäkert.

I det här området som uppförs under senare delen av 1960-talet och 1970-talet byggs mest typhus. Trots att det uppförs ett stort antal hus finns det en småskalighet. Den beror på att det bara är ett fåtal av varje hus och att husen ligger tätt. Ofta förekommer dessutom flera olika typer på samma gata och de blandas dessutom med styckebyggda villor. Teglet dominerar som fasadmaterial och förekommer i många färger men det finns också en hel del träpaneler målade i olika färger. Många olika sorters material bidrar också till en småskalighet.

De första husen som byggs under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet är östra delen av Fabriksgatan, Poppelvägen och dess gränder, Bokgatan och Anemongränd samt norra Pilvägen och södra Videvägen. De äldsta husen är små och har oftast bara ett plan. Enligt planerna var avsikten att det skulle uppföras sammanbyggda hus längs en del av gatorna, men det realiseras bara på två ställen. Det äldsta området är södra sidan av Fabriksgatan där det ligger kedjehus i ett plan. Fasaderna är putsade med huvudentréer mot gata flankerade av treluftsfönster med fönsterluckor. Taken är flacka sadeltak med betongpannor och gavlarna har svart panel. Garagen har pulpettak och är indragna på tomten.

Även om många hus ligger tätt finns det åtminstone en liten passage till trädgården längs ena långsidan eller mellan hus och garage. Ett sådant område är Anemongränd där det ligger enplanshus i gult tegel med flacka sadeltak. Entréerna är på gaveln vid garaget som är sammanbyggt med intilliggande hus. Alla hus har bara altandörrar mot gata och trädgård. Garagen har pulpettak men är lite olika utformade på de olika sidorna av gatan, på den ena är de indragna och på den andra är de placerade längre fram och har förhöjd gavel.

Längs södra sidan av Videvägen ligger två typer av tio friliggande atriumhus med källare från 1970. Alla har rött tegel med enluftsfönster och låglutande tak. Husen är placerade med långsida utmed gata och har indraget entréparti med ytterdörr, sidoljus, köksfönster och bred betongtrappa. Garagen är indragna på tomten. Husen är fortfarande enhetliga

De flesta typhusen längs Pilvägen har gavlarna utmed gatan. Dessa har även entréerna på gaveln vilket är ovanligt.

Längs Pil- och Videvägen ligger 28 kedejhus med långsidor av rödbrunt tegel och gavlar som ursprungligen varit helt klädda med panel.

Längs Bokgatan ligger kedjehus med fasader av rött tegel, på den ena sidan av gatan och vit kalksandsten, så kallad mexisten, på den andra.

utmed gatan men på baksidorna har atriumgårdar blivit tillbyggda med till exempel uterum.

Resten av typhusen längs Vide- och Pilvägen har gavlarna utmed gatan. På Pilvägens nordvästra del ligger fem hus med källare, rött tegel, gavelpanel, entré på långsidan och friliggande garage. De fem husen på den mellersta norra delen har likaså ingångar och friliggande garage på ena långsidan men har även huvudentré på gaveln vilket den mer kvadratiska planen tillåter. Dessa hus är i en och en halv plan med branta sadeltak. På andra sidan gatan ligger husen tätare och har garage sammanbyggt med huset. På långsidan intill garaget återfinns både grov- och huvudentré. De här husen har ursprungligen haft stående panel på hela gavlarna, i rött som matchar det brunröda teglet på bottenplan och svart på gavelröstena. Det svarta passar för övrigt med de mörka betongpannorna som mattats med åren. På flera hus har bottenplanets panel ersatts med tegel i samma kulör som långsidorna eller vanligt rött tegel.

Längs Bokgatan ligger också kedjehus men de har fasader av tegel, rött på den ena sidan av gatan och vit kalksandsten, så kallad mexisten, på den andra. Husen är uppförda i ett plan i L-form och har låglutande sargtak. Även de indragna carportarna med förråd bakom har sargtak. Hela långsidan utmed gatan har panelklädda fönsterpartier med enluftsfönster. En del hus har blivit tillbyggda på baksidan med uterum.

Resten av gatorna i området är inte lika konsekvent uppbyggda med typhus men på Vilogränd och Ärtgränd finns några likadana hus. På den förra gatan är det fasader av prefabricerade betongelement med sjösten som är utmärkande. För övrigt har husen här fönsterband och gavelrösten med panel, täckmålade ytterdörrar med sidoljus och betongpannor på taken. På Ärtgränd ligger de fyra likadana husen på den södra sidan med gavlarna utmed gatan och entréer på långsidorna vid de friliggande garagen. Husen har ursprungligen haft gult tegel men ett av dem har putsats.

Längs Poppelgatan, Vive-, Lilje- och Vallmogränd samt norra sidan av Fabriksgatan har det under samma period tillkommit styckebyggda villor. Trots att de har lite varierande utseende har de en enhetlig karaktär. De flesta utgörs av en lite längre länga med källare, tegelfasad och flackt sadeltak. Många är uppförda i gult eller rött tegel. En vanlig kombination är rött tegel på gavlarna och vit kalksten på långsidornas fasader som är indragna. Fönstrens storlek och placering varierar och vardagsrummet markeras med ett stört fönsterparti. Huvudentrén är också markerad med öppen eller murad betongtrappa med klinker och järnräcke. Ytterdörren är av spårad teak med sidofönster. Garagen är liksom på de andra husen uppförda intill huset och i samma arkitektur som huset.

Under mitten och senare delen av 1970-talet byggs resterande hus i området med kvarteret utmed

På Vilogränd och Ärtgränd finns några likadana typhus med fasader av prefabricerade betongelement och fönsterband.

Längs norra sidan av Fabriksgatan har tillkommit en del styckebyggda villor med ganska enhetlig stil; fasader av två sorters tegel, stora fönsterpartier och teakdörrar.

Då intresset för skånsk byggnadskultur väcktes blev det vanligt med spröjsade fönster och korsvirke på vanliga villor.

och norr om Oxelgränd. Här finns två typer av typiska 1970-talshus. De har tegelfasader och flera har partier med täckmålad panel, till exempel på fönsterband, gavelrösten och balkonger. Vid Oxelgränd är sadeltaken branta och har kraftig takfot. På ena sidan skjuter gaveln ut och på den andra finns en väl tilltagen balkong, uppstöttad av pelare med en skyddad uteplats under. Kvarteret är byggt på en höjd och har ett grönområde för lek i dess mitt. Husen längs Fabriksgatan ligger nedanför backen och är anpassade genom att inte har lika markanta tak. Båda hustyperna ligger med gavlarna utmed gatan. Snickeriernas färgsättning har förändrats men ursprungligen var det vanligt med mörka täckmålade detaljer, speciellt mot gult tegel.

Längs den östra delen av Pil- och Videvägen samt Terrassgatan och den sista delen mot väster av Poppelvägen med Näckrosvägen ligger i huvudsak styckebyggda villor från senare halvan av 1970-talet. Många av dessa hus har antingen markerande sadeltak eller mansardtak. Även dessa hus har påkostade entréer, täckmålade ytterdörrar blir vanligt. Små takfönster med lunettform, korsvirke, dubbeldörrar och spröjsade fönster speglar ett ökat intresse av skånsk byggnadskultur genom byggnadsvårdsåret 1975. Därför har många hus i området just spröjsade fönster. Efter att dessa hus byggts tas förbindelsen till Poppelvägen bort, liksom de små gatorna som förbundit Fabriksgatan med centrum och Västergatan.

1960- och 1970-talens trädgårdar utmärks genom att de oftast har en liten förträdgård som avgränsas av en låg terrasserad mur, i många fall av knäcksten med sjösten. Uppfarten är nära groventrén och en eventuell gång till huvudentrén utgår från uppfart. Förgårdarna har få större växter, ibland finns ett litet vårdträd. Vintergröna växter är utmärkande för tiden och finns i många trädgårdar. Tall och björk är för övrigt tidstypiska träd då de användes som representanter för svensk natur och risbygden i synnerhet. Många trädgårdar är små men det kompenseras av de många grönområdena i området vid Slåtter-, Vår-, Björk- och Ängshagen. Det är en produkt av trafikseparering och 1960-talets krav på lekplatser och fotbollsplaner inom gångavstånd.

Några enstaka hus har byggts på lediga tomter sedan 1970-talet, till exempel huset med fasader av tegel och grå puts och förskjutna tak i slutet av Fabriksgatan. Den största förändringen har dock skett i områdets ytterkant där två gårdsmiljöer har byggts om. Vid Busvägens krök finns endast en uthuslänga i rött tegel bevarad av den äldre gården. Resterande byggnader har ersatts med stall och längre upp i backen ligger ett nytt bostadshus i souterräng och med glasfasader.

Kulturhistoriska värden – Backarna

Backarnas yttre område karakteriseras av äldre bebyggelse med gårdar i söder och väster. Gårdarna hänger samman med delvis bevarade vägdragningar i nordsydlig riktning från Västergatan; Ringvägen, Bok- och Buskvägen, gångstråket genom Björkhagen och Terrassgatan. Även Solvallavägen som går nedanför backarna och gården Solvalla hör till de äldsta strukturerna i området.

Längs Bangatan finns en provkarta från hus från hela 1900-talet och är ett exempel på bebyggelse som växt fram utanför planlagt område. Gatan har varit nära förbunden med Västergatan och därmed inte legat avsides. Egnahemmen är de mest karakteristiska med kvadratisk planform, källare, putsade fasader och branta tak.

1960- oh 1970-talets bebyggelse är förhållandevis sammanhållet med tegelfasader, täckmålade trädetaljer, sadeltak och garage vilket ger ett miljöskapande värde. Bostadsområdet har stora kvalitéer med sammanhängande grönområden, lekplatser och utblickar över det omgivande öppna landskapet.

Referenser

Blom, Rigmor. *Ett stycke Sjöbohistoria*. Sjöbo, 2004.

Eriksson, Maria. *Här är ju allting! Röster från ett förändrat Sjöbo*. Sjöbo, 2003.

Klang, Sven. *Sjöbo – hjärtat i Färs*. Lund, 1995.

Johansson, Inga-Lisa. *Kristina och Karl-Olof Johansson, Lantmannaaffären i Sjöbo*. Kristianstad, 2007.

Bevarandevärda kulturmiljöer inom Sjöbo kommun, Kulturnämnden i Sjöbo kommun, Sjöbo, 1990.

Billing, J., Eklund, B., Hägglund, L., Lagerberg, G. och Zettersten, A-M. *Kävlinge, Ett skånskt järnvägssamhälle*, Konsthögskolans Arkitekturskola, Stockholm, 1983.

Linde Bjur, Gunilla och Engström, Krister. *Stationshus, Järnvägsarkitektur i Sverige*, Balkong Förlag, Stockholm, 2010.

Björkelund, Gottfrid. *Färs härads historia*, Färs Härads Hembygds- och Fornminnesförening, Lund, 1973.

Fryksén, Lars. *I centrum*, Kulturnämnden i Sjöbo, Sjöbo, 1975.

Fördjupning av översiktsplanen för Sjöbo tätort, Sjöbo kommun, Skåne län, Utställningshandling 2012-10-17

Hägglund, Cecilia och Wändel, Rolf. *Sjöbobanan*, Kävlinge kommun, Kävlinge, 2006.

Klang, Sven. *Malena Persson – en pionjär*, Malenasällskapet, Malmö, 1993.

Linde, Gunilla. *Stationshus 1855 -1895, A.W. Edelsvärd som järnvägsarkitekt*, Svenska Järnvägsklubben och Gunilla Linde, 1989.

Nilsson, Anders*: Minnen och Anteckningar av en 85-åring*, Förlagsaktiebolaget i Malmö, Malmö, 1929.

Paulsson, Gregor. *Svensk stad, Del 1, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet*, Albert Bonniers förlag, Stockholm, 1950.

Paulsson, Gregor. *Svensk stad, Del 2, Från bruksby till trädgårdsstad*, Albert Bonniers förlag, Stockholm, 1953.

Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Wahlberg, M (red). Uppsala 2003.

Tägil, Tomas. *De skånska stationssamhällena*, Skånsk järnväg, Skånes Hembygdsförbund årsbok 1989/90, Hässleholm, 1990.